

Інформаційно-аналітична записка

**за результатами моніторингу
та оцінки стану впровадження
Типової освітньої програми
для осіб, які проживають
або проживали на тимчасово
окупованих територіях України
у 2025/2026 н. р., у контексті захисту
прав дитини та забезпечення
її найкращих інтересів**

Моніторинг провела громадська організація
«Центр громадянської просвіти “Альменда”»
у березні–квітні 2026 року.

Метою моніторингу було оцінити стан імплементації Типової освітньої програми для осіб, які проживають або проживали на тимчасово окупованих територіях України (далі — ТОП для ТОТ), а також визначити, наскільки механізми практичного впровадження програми забезпечують реалізацію права дитини на освіту з урахуванням принципу найкращих інтересів дитини, безпекового контексту окупації та специфічних освітніх потреб дітей на ТОТ.

Актуальність

В умовах збройної агресії Російської Федерації, що триває, та тимчасової окупації частини території України забезпечення права дитини на освіту набуває особливого значення як складова системи захисту прав дитини в умовах збройного конфлікту.

Одним із механізмів збереження зв'язку з дітьми, які опинилися в окупації, стала дистанційна освіта. У першому семестрі 2022/2023 навчального року 98 134 учнів навчалися за українськими державними стандартами дистанційно, перебуваючи на ТОТ. Однак через проблеми, з якими стикаються діти в окупації, — подвійне навчальне навантаження, переривання освітньої траєкторії через відсутність або блокування інтернету, ризики переслідування та цифрового контролю з боку окупаційної влади, психологічний тиск і небезпека викриття участі в українському освітньому процесі — станом на 1 січня 2026 року таких здобувачів освіти поменшало до 34 174.

У цих умовах ухвалений Міністерством освіти і науки України Наказ МОН № 1047 «[Про затвердження Типової освітньої програми для навчання на рівнях повної загальної середньої освіти осіб, які проживають або проживали на тимчасово окупованій території України](#)» мав стати важливим механізмом реалізації принципу найкращих інтересів дитини.

Це зумовлено тим, що Типова освітня програма для ТОТ є спеціалізованим освітнім інструментом, який уперше на рівні державної політики врахував специфічні умови, у яких перебувають діти в окупації, та необхідність поєднання права на освіту із увагою до безпеки дитини.

Програма передбачає:

- суттєве зменшення навчального навантаження (до 79 % у початковій школі, до 87 % у базовій школі та до 89 % у профільній школі);
- уникнення подвійного навантаження через можливість вивчати лише українознавчий компонент;
- зарахування результатів навчання з інших предметів (освітня декларація);
- використання гнучких форм навчання, зокрема педагогічного патронажу;
- індивідуальні консультації та додаткову підтримку учнів (до 140 годин індивідуальних занять у початковій школі та до 540 годин у базовій і профільній).

Важливим аспектом програми стало створення механізмів адаптації освітнього процесу та змісту модельних програм до безпекових умов, у яких перебувають діти на ТОТ. [Інформаційно-аналітична записка щодо безпекових ризиків для дітей на ТОТ під час здобуття дистанційної освіти за українськими державними стандартами](#) підтверджує, що навіть сам факт навчання може створювати ризики для дітей та їхніх родин.

Отже, **ТОП для ТОТ мала стати інструментом реалізації права дитини на освіту без створення додаткової шкоди чи небезпеки та з урахуванням принципу найкращих інтересів дитини.** Зокрема, зменшення навчального навантаження та можливість вивчати лише українознавчий компонент мали знизити ризики фізичного й психологічного виснаження дітей в умовах подвійного навчання; використання індивідуального підходу та гнучких форм навчання — мінімізувати освітні втрати; а врахування безпе-

кового контексту та адаптація освітніх матеріалів — зменшити ризики переслідування, цифрового контролю та потенційної адміністративної чи кримінальної відповідальності дітей і їхніх батьків з боку окупаційної влади.

Утім, проведений ЦГП «Альменда» моніторинг імплементації ТОП для TOT свідчить, що станом на 2025/2026 навчальний рік системне **впровадження зазначеної програми фактично не забезпечене**. Це призводить до ситуації, коли навіть за наявності потужного інструменту збереження учнівського контингенту з TOT держава й далі фіксує скорочення кількості дітей, які навчаються за українськими державними стандартами: з 34 958 учнів станом на 1 жовтня 2025 року до 34 174 станом на 1 січня 2026 року (відповіді МОН № 4/3713-25 від 14.10.2025 та № 4/95-26 від 12.01.2026).

Тож лише за три місяці українська система освіти втратила зв'язок із 784 дітьми, які перебували на TOT. Якщо зіставити ці показники із середньою наповнюваністю шкіл у Запоріжжі (400–450 учнів) або Херсоні (близько 300 учнів)¹, фактично йдеться про втрату для української освіти контингенту, співмірного щонайменше з двома школами.

Результати моніторингу імплементації ТОП для TOT

Наказ МОН № 1047 «Про затвердження Типової освітньої програми для навчання на рівнях повної загальної середньої освіти осіб, які проживають або проживали на тимчасово окупованій території України» ухвалили 21 липня 2025 року, напередодні 2025–2026 навчального року. Це створювало передумови для *оперативного впровадження більш адаптованої моделі навчання* вже з початку навчального року та переведення школярів на TOT на гнучкіші освітні траєкторії.

Особливо актуальним це було для закладів загальної середньої освіти **Харківської, Запорізької, Херсонської, Луганської та Донецької областей, які ведуть освітній процес для учнів, що перебувають в окупації**. Ситуація для учнів з Автономної Республіки Крим та Севастополя значно складніша через відсутність чинних органів виконавчої влади, відповідальних, зокрема, за реалізацію державної політики у сфері освіти та науки на цих територіях.

Основні питання моніторингу щодо фактичного рівня впровадження ТОП для TOT у закладах загальної середньої освіти:

- Який рівень інформування батьків та учнів на TOT щодо можливості навчатися за цією програмою?
- Чи поінформовані керівники закладів освіти про можливість і порядок впровадження Типової програми?
- Які канали інформування працюють / не працюють?
- У яких регіонах/закладах програма використовується, а де — ігнорується?
- Скільки учнів на TOT навчаються за цією програмою?
- Чи мають вони змогу реально скористатися програмою?
- Чи забезпечені заклади освіти необхідними навчально-методичними матеріалами для реалізації Типової освітньої програми?
- Чи розроблені та доступні адаптовані матеріали з урахуванням специфіки навчання учнів з TOT?

Рівень інформування та доступ до інформації про Типову освітню програму

У межах моніторингу ми проаналізували офіційний вебсайт центрального органу виконавчої влади у сфері освіти і науки України, де знайшли [новину](#) про затвердження ТОП для ТОТ. У публікації окреслено ключові аспекти її впровадження, зокрема можливість навчатися за різними формами: дистанційною, педагогічного патронажу, сімейною та екстернатною, що забезпечує батькам, законним представникам і учням можливість обрати найбільш прийнятний формат навчання.

Проте на офіційному вебсайті Уряду відповідна інформація відсутня, міститься лише [згадка](#) про педагогічний патронаж для ТОТ, хоча, наприклад, наявна [інформація](#) про платформу та реєстрацію на українознавчий компонент для тих, хто виїхав за кордон.

На вебсайті Освітнього Омбудсмана розміщена [інформація щодо можливостей для навчання в українських школах дітей з тимчасово окупованих територій](#), де є згадка про можливість навчання за Типовою освітньою програмою для ТОТ.

Стосовно навчання на ТОТ на ютуб-каналі МОН є [відео про педагогічний патронаж](#) для учнів, що перебувають на ТОТ, проте немає відео про українознавчий компонент для ТОТ. Варто зазначити, що автори відео пропонують людям на ТОТ зайти на сайт реєстру суб'єктів освітньої діяльності, щоб обрати школу. Однак цей сайт має домен [gov.ua](#), що заблокований на ТОТ навіть із використанням VPN: це чітко показує нерозуміння контексту, у якому перебувають діти та молодь, вимушені жити в умовах окупації. На ютуб-каналі МОН також розміщений вебінар [«Як зберегти зв'язок з українською освітою для дітей на ТОТ і за кордоном»](#), де хоч і є розділ про освіту на ТОТ, та все ж він спрямований на педагогічний патронаж, там немає згадок про Типову програму для ТОТ.

Також проаналізували **репрезентативну вибірку з 10 офіційних вебсайтів обласних військових адміністрацій (ОВА)**, це близько 40 % від їх загальної кількості (24). Пошук вели за ключовими словами «українознавчий компонент» та «Типова освітня програма». У процесі аналізу виявлено системну проблему інформаційної неузгодженості: програми для різних цільових груп (тих, хто за кордоном, і тих, хто живе на ТОТ) мають однакове найменування, тож фактично неможливо коректно ідентифікувати їх під час пошуку. Обидві програми позначаються як такі, що містять українознавчий компонент, а їхні офіційні назви починаються зі слів «Типова освітня програма»: це створює додаткову плутанину для користувачів. У результаті після первинного пошуку подальший відбір і аналіз матеріалів довелося вести вручну. Така ситуація з пошуком суттєво ускладнює доступ до інформації для батьків і учнів, зокрема тих, хто перебуває на ТОТ і шукає можливості долучитися до української освіти.

Таблиця. Результати аналізу вибірки

Вебсайт	Наявність інформації про українознавчий компонент для дітей на ТОТ	Наявність інформації про українознавчий компонент для дітей за кордоном
Вінницька ОВА	-	-
Запорізька ОВА	-	+
Київська ОВА	-	++
Кіровоградська ОВА	-	+
Луганська ОВА	-	+
Одеська ОВА	-	-
Рівненська ОВА	-	-
Тернопільська ОВА	-	+

Херсонська ОВА	-	-
Черкаська ОВА	++	++

Більшість (60 %) сайтів містили інформацію про українознавчий компонент для дітей за кордоном, при цьому деякі мали кілька дописів на цю тему — і лише на одному сайті (це 10 % від вибірки) є інформація щодо українознавчого компонента для дітей на ТОТ.

Фактичний рівень впровадження та охоплення учнів Типовою освітньою програмою

Інформації щодо переліку закладів освіти, що забезпечують навчання за такою програмою, або ж щодо особливостей зарахування/переведення на навчання за нею, на сайті МОН не було виявлено. У відповіді на запит щодо надання публічної інформації до Міністерства освіти та науки отримана відповідь (МОН № 4/769-26 від 03.03.2026): **окремого переліку таких закладів немає**; це свідчить про відсутність системного обліку та координації впровадження програми на рівні держави.

Відповіді на запити до п'яти обласних військових адміністрацій, частини чиїх територій перебувають під окупацією, виявилися неоднорідними: хтось надіслав чіткий перелік ЗЗСО, інші відповіді були не зовсім однозначними. Використані у листах формулювання свідчать про можливе нерозуміння виконавцями суті запиту: це може бути зумовлено вже згаданою плутаниною через однакове використання поняття «українознавчий компонент» у різних Типових освітніх програмах для різних цільових груп. Наприклад, ось *фрагмент відповіді Харківської ОВА від 03.03.2026 № 01-24/595*:

Відповідно до даних програмно-апаратного комплексу «Автоматизований інформаційний комплекс освітнього менеджменту» (АІКОМ) станом на 25.02.2026 у 13 закладах загальної середньої освіти Харківської області освітній процес здійснюється за Типовою освітньою програмою для осіб з тимчасово окупованих територій, затвердженою наказом Міністерства освіти і науки України № 1047 від 21 липня 2025 року (українознавчий компонент для учнів, які перебувають за кордоном), а саме:

Загалом зазначені ОВА надали на запити таку інформацію.

У Донецькій області за Типовою програмою для ТОТ навчають 2 ЗЗСО, у Запорізькій — 27, у Луганській області — 16, у Харківській області — 13 (при цьому пам'ятаємо про не зовсім зрозуміле формулювання у відповіді), у Херсонській області також 13.

Окрему увагу привертає ситуація в Донецькій області, де зафіксовано найнижчий рівень застосування Типової програми згідно із відповідями самих ОВА, попри те, що частина територій області перебуває в тимчасовій окупації ще з 2014 року та має чи не найдовший досвід функціонування освітнього процесу в умовах окупації й дистанційного навчання дітей з ТОТ.

Варто зазначити, що українознавчий компонент для учнів, які **перебувають за кордоном**, та Типова освітня програма для **осіб з ТОТ** — абсолютно різні, передбачені та врегульовані різними нормативними актами, саме тому релевантність відповідей викликає запитання.

Для мінімізації ризику нерелевантності або формального характеру відповідей у межах моніторингу провели додаткове дослідження, що включало аналіз зазначених у відповідях ОВА закладів загальної середньої освіти (опрацювання офіційних відповідей, аналіз сайтів ЗЗСО та телефонні консультації).

Отримані результати засвідчили, що представники частини закладів освіти під час комунікації вперше дізналися про існування Типової освітньої програми для учнів з ТОТ, серед них — і заклади, які мають значний досвід роботи з дітьми з тимчасово окупованих територій. Були зафіксовані лише поодинокі випадки, коли ЗЗСО обізнані щодо Типової програми та фактично застосовують її в освітньому процесі.

За словами однієї з представниць ЗЗСО, зазначеного у відповідях ОВА, «можуть зараховувати лише на педагогічний патронаж за Типовою освітньою програмою (мається на увазі ТОП для ТОТ), оскільки екстернат не оплачується за рахунок освітньої субвенції, а отже — створює для закладу безоплатне додаткове навантаження».

Ліцей № 16 Мелітопольської міської ради Запорізької області відповів (№ 50 від 26.02.2026) :

У початковій школі ліцею для здобувачів освіти, які навчаються за формою педагогічного патронажу, застосовується зазначена Типова освітня програма. Освітній процес організовано з урахуванням індивідуальних потреб учнів, особливостей їх освітньої траєкторії та безпекової ситуації.

Слов'янський опорний заклад загальної середньої освіти I–III ступенів Слов'янської міської ради Донецької області відповів (№ 91/2 від 11.03.2026):

На ваш запит щодо здобуття освіти за Типовою освітньою програмою для навчання на рівнях повної загальної середньої освіти осіб, які проживають або проживали на тимчасово окупованій території України, затвердженою Наказом МОН №1047 від 21.07.2025 р., повідомляємо, що у Слов'янському опорному закладі загальної середньої освіти I–III ступенів Слов'янської міської ради Донецької області запроваджено навчання за вказаною програмою на всіх рівнях здобуття освіти відповідно до заяв батьків учнів.

Намагаючись сконтактувати з представниками закладів освіти та поспілкуватись щодо імплементації ними ТОП для ТОТ, ми виявили окрему проблему: деякі ЗЗСО не мають власних сайтів або мають застарілі з неактуальною інформацією, інші вказують зокрема в ЄДЕБО номери телефонів, які не обслуговуються, ще частина не відповідала на дзвінки, тож очевидно, що й батькам потенційних учнів непросто вести комунікацію із такими ЗЗСО.

Бачимо, що точково на місцевому рівні ТОП для ТОТ дійсно можуть застосовувати, проте ця практика надзвичайно непоширена й у цілому ЗЗСО не розуміють процедури застосування Типової програми для ТОТ.

З огляду на те, що перелік закладів освіти, наданий окремими ОВА, очевидно не може охоплювати близько 34 тисяч учнів, які перебувають на ТОТ і навчаються за українськими державними стандартами, можна припустити, що багато з них навчається або у закладах інших регіонів без належної ідентифікації та обліку такої практики, або ж за загальними Типовими освітніми програмами, які не враховують специфічних освітніх потреб дітей в окупації та безпекового контексту.

Це свідчить про **фрагментарний характер реалізації ТОП для ТОТ**, відсутність належної координації її впровадження, а також **ризик фактичного неврахування принципу найкращих інтересів дитини** під час організації освітнього процесу для учнів, які перебувають на тимчасово окупованих територіях.

Наявність адаптивних матеріалів, методична підтримка педагогів та навчання/підвищення кваліфікації вчителів

На вебсайті МОН у розділі «[Типова освітня програма для ТОТ та модельні навчальні програми](#)» розміщено **Модельні навчальні програми**, а також навчальні матеріали до Модельних навчальних програм для ТОТ, що дає можливість педагогам краще підготуватись до занять. У розділі «[Навчально-методичні матеріали для вчителів із предметів українознавчого компонента](#)» Всеукраїнської школи онлайн містяться допоміжні матеріали для педагогів. Важливо зазначити, що в описі частини з них згадано, що матеріали адаптовані для навчання учнів, які перебувають на тимчасово окупованих територіях України. Проте, на жаль, у розділі немає поділу на матеріали для навчання тих, хто на ТОТ, і тих, хто за кордоном.

Під час проведення дослідження нам **не вдалося знайти методичні рекомендації МОН, спрямовані на деталізацію застосування ТОП для ТОТ**. Відсутність таких документів ускладнює її впровадження на рівні закладів освіти, залишає педагогів без чітких орієнтирів щодо організації освітнього процесу, оцінювання та взаємодії з учнями, які перебувають в умовах окупації.

Із позитивних моментів: МОН розмістило [рекомендації з онлайн-безпеки щодо роботи з учнями на ТОТ](#). Проте вони мають загальний характер та не стосуються прямо Типової програми для ТОТ. Крім того, вони не враховують повною мірою особливостей перебування учнів на ТОТ. Зокрема, згадану в Типовій освітній програмі безпекову ситуацію, обмежений доступ до інтернету й освітніх ресурсів, кадрові обмеження та психоемоційний стан. Це **підвищує ризики для здобувачів освіти, включно з ризиком викриття, тиску та переслідування з боку окупаційних адміністрацій, а також обмеженням або втратою доступу до освіти**.

Типова освітня програма враховує особливості перебування здобувачів освіти на тимчасово окупованих територіях в умовах можливих порушень норм міжнародного права та з урахуванням факторів, що впливають на особливості здобуття освіти: безпекова ситуація, доступ до мережі Інтернет та навчальних ресурсів (у т. ч. електронних), наявність кваліфікованих педагогів, психоемоційний стан учнівства.

Також під час моніторингу було встановлено: попри наявність в Україні окремих безпекових підходів, рекомендацій і нормативних механізмів щодо взаємодії з дітьми та цивільним населенням в умовах війни й окупації, **єдиний комплексний безпековий протокол щодо взаємодії з дітьми та молоддю на ТОТ фактично відсутній**.

Наразі ця сфера регулюється через поєднання:

- норм міжнародного гуманітарного права та прав людини;
- політик захисту дітей;
- рекомендацій щодо забезпечення принципу найкращих інтересів дитини;
- окремих безпекових практик державних органів, гуманітарних і правозахисних організацій.

Однак безпекові практики залишаються фрагментарними: відсутній стандарт взаємодії, немає єдиного алгоритму оцінки ризиків, а різні заклади освіти діють відповідно до власних внутрішніх протоколів (у разі наявності таких).

Під час проведення моніторингу не було виявлено системної державної політики щодо методичної підтримки педагогів, а також навчання й підвищення кваліфікації вчителів для впровадження Типової програми для ТОТ.

Зокрема, не зафіксовано:

- окремих державних програм підготовки педагогів до роботи з учнями на ТОТ;
- окремих курсів підвищення кваліфікації щодо реалізації ТОП для ТОТ;
- методичних рекомендацій з організації освітнього процесу відповідно до ТОП для ТОТ;
- навчальних матеріалів щодо врахування безпекового контексту та принципу найкращих інтересів дитини;
- рекомендацій щодо безпечної комунікації з учнями та їхніми родинами;
- роз'яснень щодо адаптації навчального контенту до умов окупації та ризиків цифрового контролю з боку окупаційної влади.

Проте робота педагогів із дітьми, які навчаються, перебуваючи на ТОТ, потребує спеціальних компетентностей, що виходять за межі стандартної педагогічної підготовки. Йдеться, зокрема, про розуміння безпекових ризиків, психоемоційного стану дітей в умовах окупації, особливостей дистанційної взаємодії, принципів травмоорієнтованого підходу, цифрової безпеки та недопущення додаткової шкоди для дитини.

Порівняння державної політики у сфері забезпечення доступу до освіти для дітей, які втратили можливість навчатися на підконтрольній українській владі території (діти за кордоном / діти на ТОТ)

Результати моніторингу також актуалізували питання щодо спроможності закладів освіти забезпечити належну організацію освітнього процесу відповідно до Типової освітньої програми українознавчого компонента для осіб, які проживають або проживали на тимчасово окупованих територіях України.

Для цього ми провели порівняльний аналіз державної політики щодо впровадження Типової освітньої програми українознавчого компонента для дітей, які перебувають за кордоном, та Типової освітньої програми українознавчого компонента для дітей з ТОТ.

Критерій	Діти, які перебувають за кордоном	Діти, які перебувають на ТОТ
Нормативне врегулювання	У 2023 році МОН затвердило Наказ МОН № 1014 , який дозволив учням навчатися за спрощеною моделлю та опановувати лише українознавчий компонент паралельно з навчанням у школах країни перебування	У 2025 році, через 12 років від початку окупації АР Крим та м. Севастополь, частини Донецької та Луганської областей Наказ МОН № 1047 дозволив учням навчатися за спрощеною моделлю та опановувати лише українознавчий компонент, перебуваючи на ТОТ
Врахування освітніх потреб	Державна політика була спрямована на подолання подвійного навчального навантаження та збереження зв'язку з українською освітою	Попри аналогічні проблеми, системне врахування подвійного навантаження та безпекового контексту на практиці залишається обмеженим

Практичні інструменти доступу	Створено окрему цифрову платформу «Українознавчий компонент» із роз'ясненнями, інструкціями та можливістю обрати заклад освіти	Відсутній єдиний ресурс із роз'ясненнями та зрозумілим алгоритмом доступу до навчання
Методична підтримка педагогів	Розроблено Методичні рекомендації МОН щодо організації навчання дітей за кордоном	Методичні рекомендації щодо реалізації ТОП для ТОТ фактично відсутні
Підготовка та підтримка педагогів	Проводилися вебінари щодо роз'яснення та інформаційні заходи для педагогів. Також МОН проводило серію навчань для педагогів для кращого розуміння українознавчого компонента для українських школярів за кордоном	Системних програм навчання чи підвищення кваліфікації педагогів не зафіксовано ; також відсутня інформація у відкритому доступі щодо роз'яснення та інформаційних заходів для педагогів
Враховання безпекового контексту	Основний акцент — на зменшенні освітнього навантаження та на підтримці зв'язку з українською освітою, адже безпекові ризики мінімальні	Урахування безпекових ризиків дітей в окупації (переслідування, цифровий контроль, обмежений доступ до інтернету) залишається недостатньо інтегрованим у механізми реалізації програми
Доступність інформаційних ресурсів	Інформаційні ресурси доступні й адаптовані для цільової аудиторії (окремий розділ на ВШО)	У комунікації використовуються державні ресурси з доменом gov.ua, які на ТОТ часто недоступні навіть із VPN. Інформаційні ресурси на ВШО не адаптовані під навчання на ТОТ
Практика реалізації	Створено цілісну екосистему доступу до освіти — від нормативної бази до практичних інструментів реалізації	Реалізація програми має фрагментарний характер, супроводжується відмовами закладів освіти та відсутністю єдиної практики застосування

Порівняльний аналіз свідчить про суттєву нерівномірність державних підходів до забезпечення доступу до української освіти для дітей за кордоном та дітей, які перебувають на ТОТ.

Для дітей за кордоном держава сформувала комплексну систему підтримки — від нормативного врегулювання та цифрових інструментів до методичного супроводу й комунікаційної підтримки. Проте реалізація Типової програми для ТОТ залишається фрагментарною, а безпековий контекст, у якому перебувають діти в окупації, досі недостатньо врахований у практичних механізмах впровадження програми.

При цьому держава вже мала щонайменше дворічний досвід впровадження Типової програми українознавчого компонента для дітей за кордоном до моменту затвердження аналогічної програми для дітей з ТОТ. Це мало б створити передумови для швидшого та більш системного впровадження ТОП для ТОТ з урахуванням вже отриманого досвіду, оцінки практики імплементації та напрацьованих організаційних і методичних рішень.

Однак результати моніторингу свідчать: цей досвід не був повною мірою використаний під час впровадження програми для дітей, які перебувають на тимчасово окупованих територіях України.

Причини недостатньо ефективної реалізації ТОП для ТОТ

На основі наведених вище даних моніторингу визначено низку причин недостатньо ефективної реалізації ТОП для ТОТ, зокрема нормативного характеру.

З одного боку, затвердження Типової освітньої програми наказом МОН створює формальні передумови для її впровадження, оскільки документ містить базові положення, необхідні щонайменше для її апробації. Водночас чинне законодавство фактично обмежує можливості її застосування на рівні закладів освіти. Зокрема, відповідно до ч. 1 ст. 11 ЗУ [«Про повну загальну середню освіту»](#), «заклад освіти розробляє та використовує в освітній діяльності одну освітню програму на кожному рівні (циклі) повної загальної середньої освіти або наскрізну освітню програму, розроблену для декількох рівнів освіти». Тож заклади загальної середньої освіти не мають чітко визначеної правової можливості одночасно застосовувати «повну» Типову освітню програму та ТОП для ТОТ, і це *створює колізію та стримує впровадження програми*.

Однак ЗЗСО знайшли вихід з такої ситуації: застосовують власну Освітню програму, що враховує типову освітню програму або інші освітні програми, затверджені педагогічною радою ЗЗСО. Наприклад, [Освітня програма Ліцею № 16 Мелітопольської міської ради Запорізької області](#) регламентується, крім загальних типових програм, і Наказом МОН України від 07.08.2025 № 1119 «Про затвердження Типової освітньої програми для навчання дітей, які виїхали з України внаслідок повномасштабного вторгнення Російської Федерації і здобувають освіту одночасно в закладах освіти країни перебування та України».

Поряд із нормативними обмеженнями, суттєвими чинниками, що стримують реалізацію ТОП для ТОТ, є організаційно-кадрові, а саме: *відсутність чітких методичних і організаційних орієнтирів впровадження на рівні закладів освіти*. Попри можливість застосування програми у різних формах здобуття освіти (дистанційній, екстернатній, сімейній тощо), не визначено механізмів її поєднання з чинними освітніми програмами, розподілу навчального часу та організації індивідуальної роботи з учнями. У поєднанні з *відсутністю належної підготовки педагогів і додатковим навантаженням* це створює ситуацію, за якої заклади освіти не мають достатньої інституційної спроможності для системного впровадження програми.

У випадку із компонентом для дітей, що вимушено виїхали за кордон через повномасштабне вторгнення, МОН проводило [серію навчань для педагогів](#) для кращого розуміння українознавчого компонента для українських школярів за кордоном. Схожих навчань з українознавчого компонента для навчання дітей на ТОТ не проводили.

Тож відсутність методичних рекомендацій щодо самої реалізації ТОП для ТОТ або брак окремого розділу у [Методичних рекомендаціях щодо окремих питань здобуття освіти в закладах загальної середньої освіти в умовах воєнного стану в Україні](#) має негативний вплив на мотивацію ЗЗСО враховувати норми ТОП для ТОТ, адже немає розуміння алгоритму її застосування. Важливо зазначити, що застосовують певну Типову програму *за бажанням самого закладу освіти, тому існує абсолютно реальний ризик, що її не застосовуватимуть загалом, оскільки це вибір ЗЗСО*.

Крім того, окремим фактором, що стримує реалізацію ТОП для ТОТ, є відсутність системно розроблених і доступних навчально-методичних матеріалів, адаптованих до умов навчання на тимчасово окупованих територіях. Зокрема, немає достатнього обсягу матеріалів до інтегрованих курсів українознавчого компонента, інструментів для організації індивідуального навчання, а також чітких рекомендацій щодо оцінювання результатів навчання. У поєднанні з обмеженою методичною підтримкою педагогів це ускладнює практичне застосування програми та знижує її ефективність.

Відсутність чітко визначених і впроваджених безпекових протоколів організації освітнього процесу в умовах окупації суттєво стримує реалізацію ТОП для ТОТ. З огляду на підвищені ризики, пов'язані з можливим моніторингом, тиском або переслідуванням з боку окупаційних адміністрацій, будь-яке навчання без належного врахування безпекових аспектів може створювати загрози для дітей та їхніх батьків. Тому розроблення та впровадження спеціалізованих безпекових протоколів потребує окремої уваги як необхідна умова безпечного доступу до української освіти.

Сукупність наведених чинників свідчить: недостатньо ефективна реалізація ТОП для ТОТ має системний характер і зумовлена не окремими недоліками, а комплексом взаємопов'язаних проблем.

Висновки

Результати моніторингу свідчать, що станом на 2025/2026 навчальний рік системна імплементація Типової освітньої програми для осіб, які проживають або проживали на тимчасово окупованих територіях України, фактично не забезпечена на належному рівні.

Попри те, що ТОП для ТОТ була розроблена як спеціалізований механізм реалізації права дитини на освіту в умовах окупації та мала враховувати принцип найкращих інтересів дитини, безпековий контекст і специфічні освітні потреби дітей на ТОТ, результати моніторингу засвідчили наявність суттєвих проблем на рівні її практичного впровадження.

Зокрема, встановлено:

- відсутність належного нормативно-правового та організаційного супроводу впровадження програми;
- відсутність єдиного переліку закладів освіти, які реалізують ТОП для ТОТ;
- низький рівень поінформованості частини закладів освіти щодо існування та механізмів застосування програми;
- відсутність системної методичної підтримки та підготовки педагогів;
- відсутність комплексних безпекових протоколів організації навчання дітей на ТОТ;
- фрагментарний характер практики реалізації програми в різних регіонах.

Моніторинг також засвідчив, що значна частина дітей на ТОТ імовірно й далі навчається за загальними Типовими освітніми програмами, які не враховують специфічних умов життя в окупації, безпекових ризиків, подвійного навчального навантаження та психоемоційного стану дітей.

Окрему увагу привертає недостатнє врахування безпекового контексту під час організації освітнього процесу. Станом на сьогодні: не визначені стандарти безпечної комунікації; не розроблені алгоритми реагування у разі ризику викриття дитини; не визначені критерії оцінювання ризиків під час організації освітнього процесу; не інтегрований ризик-орієнтований підхід до створення освітніх матеріалів.

У результаті багато дітей на ТОТ вимушені навчатися в умовах, що не відповідають їхнім освітнім та безпековим проблемам, що свідчить про системне неврахування специфіки організації навчання неповнолітніх, які перебувають у зоні підвищеного ризику в умовах збройного конфлікту та окупації.

Порівняльний аналіз державної політики щодо впровадження українознавчого компонента для дітей за кордоном і дітей на ТОТ показує, що держава вже мала практичний досвід реалізації подібної моделі щонайменше протягом двох років до затвердження ТОП для ТОТ. Однак результати моніторингу демонструють, що цей досвід не був пов-

ною мірою врахований під час розроблення механізмів імплементації програми для дітей, які перебувають в окупації.

Отже, результати моніторингу свідчать про необхідність посилити державну політику щодо впровадження ТОП для ТОТ саме через призму захисту прав дитини в умовах збройного конфлікту, забезпечення принципу найкращих інтересів дитини та створення безпечних і доступних механізмів реалізації права на освіту для дітей, які перебувають на тимчасово окупованих територіях України.

Пропозиції

1. Міністерству освіти і науки України визначити перелік ЗЗСО для пілотного впровадження Типової освітньої програми для навчання на рівнях повної загальної середньої освіти осіб, які проживають або проживали на тимчасово окупованій території України з 2026/2027 навчального року — як одного з інструментів реалізації права дитини на освіту в умовах окупації.
2. Розробити й затвердити Методичні рекомендації реалізації Типової освітньої програми для навчання на рівнях повної загальної середньої освіти осіб, які проживають або проживали на тимчасово окупованій території України.
3. Провести серію навчань для ЗЗСО, що забезпечують навчання дітей на ТОТ, щодо практичного використання Типової освітньої програми для навчання на рівнях повної загальної середньої освіти осіб, які проживають або проживали на тимчасово окупованій території України.
4. Ініціювати розроблення, затвердження та впровадження безпекових протоколів, пов'язаних із долученням дітей та молоді на ТОТ до українського навчання, українських сайтів та ресурсів.
5. Створити онлайн-платформу з безпечним доступом для дітей та їхніх батьків з ТОТ з можливістю обрати школу та подати заявку на навчання онлайн за Типовою освітньою програмою для навчання на рівнях повної загальної середньої освіти осіб, які проживають або проживали на тимчасово окупованій території України з урахуванням безпекових протоколів за допомогою такої платформи.

Інформаційно-аналітична записка підготовлена ГО «Центр громадянської просвіти “Альменда”» за підтримки Фонду «Аскольд і Дір», що адмініструється ICAP Єднання в межах проєкту «Сильне громадянське суспільство України — рушій реформ і демократії» за фінансування Норвегії та Швеції. Зміст інформаційно-аналітичної записки є відповідальністю ГО «Центр громадянської просвіти “Альменда”» та не є відображенням поглядів урядів Норвегії, Швеції або ICAP Єднання.